

ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ольга Главацька

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: olga.raduk@gmail.com

Галина Олійник

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: galochka_ua@ukr.net

Реалії сьогодення вимагають від фахівців спеціальної освіти не тільки необхідних професійних компетентностей, але й уміння самостійно оволодівати новими знаннями професійної діяльності, самостійно розвивати необхідні професійні якості. Незаперечним є факт, що найбільш успішними на ринку праці є ті фахівці, які вміють самостійно навчатися впродовж життя, критично мислити, самостійно визначати цілі та досягати їх, тобто самостійно розвиватися. Закономірним у цьому контексті є переміщення акцентів у професійній підготовці фахівців із завдань формування професійних знань, умінь і навичок на завдання формування їхніх професійних компетентностей, серед яких здатність до самоосвіти, самовдосконалення, саморозвитку, що є актуальним на часі. Важливого значення набуває належний культурно-особистісний розвиток фахівця спеціальної освіти, що уможливорює глибоке ціннісно-вмотивоване ставлення до виконання його професійних обов'язків.

У контексті дослідження особливе значення мають сучасні концепції філософії освіти (В. Андрущенко, Г. Васянович, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лозовий та ін.); дослідження питання самовдосконалення та саморозвитку (Л. Зязюн, Л. Мітіна, О. Пехота, Г. Селевко та ін.); особливості професійної діяльності (О. Акімова, С. Гончаренко, А. Коломієць, Г. Тарасенко та ін.). Різні аспекти саморозвитку та професійно-особистісної самореалізації особистості розглядаються у роботах В. Андрєєва, В. Ільчук, В. Козинець, Я. Пономарьова, В. Штифурак, Н. Чинкіної та ін.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що значну кількість дослідників об'єднує думка про те, що професійний саморозвиток фахівця – це свідомо діяльність, спрямована на вдосконалення його професійно значущих якостей, відповідно до вимог професії; найбільш повну реалізацію себе як професіонала [1; 6].

На думку С. Соколовської [5], фахівцю як «автору» саморозвитку мають бути характерні такі властивості: здатність самостійно формулювати завдання саморозвитку і виробляти стратегію та тактику їх досягнення; готовність самостійно здобувати навчальну та професійну інформацію і оперувати нею для вирішення теоретичних і практичних завдань; шукати нові засоби подання професійних завдань; здатність отримувати нові знання.

Вітчизняний науковець В. Піддячий [3] вважає, що елементи моделі професійного саморозвитку фахівця розташовані у чітко визначеній послідовності та логічно взаємопов'язані. На його думку, відповідно до етапів професійного саморозвитку, зазначена модель має таку структуру:

- формування мотивації до здійснення професійного саморозвитку;

- постановка мети та завдань професійного саморозвитку;
- визначення та структурування професійних параметрів;
- діагностика наявності сформованості та рівня розвитку професійних параметрів через самоспостереження, самоаналіз, самооцінювання;
- професійні самоосвіта та самовиховання;
- конкретні дії щодо реалізації поставленої мети саморозвитку через використання адекватного технологічного інструментарію;
- самоаналіз результатів, їх корекція [3].

Під професійним саморозвитком фахівців спеціальної освіти ми розуміємо складний багатокомпонентний процес, який залежить від багатьох чинників, визначальними серед яких є професійне самопізнання, професійна самоосвіта та професійне самовдосконалення. Професійне самопізнання фахівців спеціальної освіти розуміємо як процес цілеспрямованого визначення власних професійних якостей з метою отримання цілісної інформації про рівень власної професійної здатності. Саме після адекватної оцінки власних професійних якостей та компетентностей може розпочинатись процес подальшого самовдосконалення. Професійне самовдосконалення характеризується наполегливою діяльністю фахівця, яка включає в себе цілеспрямовану самоосвіту. Ефективність цієї діяльності залежить, насамперед, від якості проведеного самопізнання, стійкості мотивів, чіткості поставлених цілей та правильності обрання шляхів їх досягнення.

Науковець С. Паршук відсутність навичок саморозвитку пояснює як відсутність здатності до саморозвитку. Поняття «здатність до професійного саморозвитку» найчастіше тлумачиться як психічний та фізичний стан особи, якому притаманні процеси цілепокладання, планування, контролю, оцінки та рефлексії. Основу здатності до саморозвитку складають такі уміння: бачити свої недоліки та обмеження; аналізувати причини невдач у власній діяльності; критично оцінювати результати власної діяльності, причому не тільки невдачі, а й успіхи [2].

Хочемо наголосити, що саме здатність до професійного саморозвитку фахівців спеціальної освіти сприяє розвитку їх творчого потенціалу, активності, самостійності у виконанні професійних завдань та обов'язків.

Формування здатності до професійного саморозвитку фахівців спеціальної освіти, яка чітко впливає на ефективність професійної діяльності, включає три рівні. На першому рівні формуються позитивні мотиваційні установки на професійне самовдосконалення. На другому – знання, уміння й навички у роботі з професійного самовдосконалення, які утворюють орієнтовну основу дій з розвитку власної особистості. На третьому – актуалізуються мотиви професійного самовдосконалення безпосередньо за допомогою конкретних ситуацій самовдосконалення [7].

Сутнісними компонентами, що відображають специфіку реалізації професійного саморозвитку фахівця спеціальної освіти, на нашу думку, є:

- самопізнання – інтелектуальне осмислення сутності власних рис та якостей, особливостей перебігу пізнавальних процесів;
- самовизначення – спрямованість на визначення своїх здібностей, можливостей, системи цінностей, прагнень та намірів;
- самоорганізація – цілеспрямована регуляція навчально-практичних дій (самоаналіз, самоконтроль, саморегуляція, самооцінка);
- самовиховання – свідоме, активне формування власних професійних, моральних, естетичних знань, умінь та навичок; вироблення вольових якостей відповідно до обраного професійного ідеалу;
- самоактуалізація – постійне виявлення і розвиток особистісних потенційних можливостей та їх реалізація;
- самовдосконалення як процес підвищення рівня власної професійної компетенції.

Як бачимо, важливими компонентами професійно-особистісного саморозвитку фахівця спеціальної освіти є самопізнання, самовизначення, самоорганізація, самовиховання, самоактуалізація та самовдосконалення.

Окремо хочемо зупинитися на самоорганізації. Даний компонент професійного саморозвитку фахівця спеціальної освіти полягає у прогнозуванні результатів професійної діяльності, правил організації власних дій і власного ставлення, де зафіксовані значущі для нього цінності. Особливості такої організації виявляються в таких функціях:

– цілепокладання, що визначає специфіку професійної діяльності, соціальної поведінки, забезпечує становлення життєвих цілей, бажань, прагнень як основи професійного формування;

– рефлексії, яка полягає в творчому підході до життєдіяльності, спрямованій на усвідомлення та перетворення себе та довколишніх;

– активної взаємодії, що допомагає фахівцю підсилити власні сили, отримати емоційну наснагу, позитивні враження;

– нормативній, яка ґрунтується на певних вимогах, нормах, що встановлюються між учасниками професійного процесу; підтримує позитивну рівновагу в системі об'єкт-суб'єктної взаємодії, а також зумовлює дотримання правових, доброзичливих стосунків [4].

Система зазначених функцій відображає різноманіття професійних завдань, підкреслює багатоаспектність змісту діяльності, невід'ємною складовою якої є професійний саморозвиток.

Отже, на підставі аналізу наукових джерел можемо стверджувати, що професійний саморозвиток – найважливіший компонент професійної діяльності, компонент системи особистісного саморозвитку людини, базова складова професійної компетентності фахівця спеціальної освіти.

Професійний саморозвиток фахівця спеціальної освіти розуміється як безперервний, цілеспрямований процес особистісного та професійного зростання, спрямований на підвищення рівня власної професійної компетенції шляхом удосконалення професійно значущих якостей, умінь та навичок, реалізації творчих здібностей відповідно до професійних вимог з метою досягнення значних результатів діяльності.

В основі професійного саморозвитку фахівців спеціальної освіти лежать механізми самоприйняття та самопрогнозування, які не втрачають свого значення протягом тривалого періоду і слугують підґрунтям для подальшого розвитку.

Здатність фахівців спеціальної освіти до професійного саморозвитку ми також розглядаємо як результат фахової підготовки у закладі вищої освіти, який полягає у сформованості основ професійного саморозвитку, що в подальшому слугуватиме умовою успішної професійної діяльності.

Нових наукових пошуків потребує виявлення шляхів активізації професійного саморозвитку фахівців спеціальної освіти.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук В. А. Професійний саморозвиток фахівця як педагогічна проблема *Професійний саморозвиток майбутнього фахівця* : монографія / за ред. В. А. Ковальчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 10–20.
2. Паршук С.М. Професійний саморозвиток і самовдосконалення майбутніх учителів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2014. Вип. 9. Ч. 1. С. 191–196.
3. Піддячий В. М. Обґрунтування моделі професійного саморозвитку майбутнього вчителя. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2014. Вип.1. С. 108–114.

4. Піддячий В. М. Обґрунтування сутності професійного саморозвитку майбутнього педагога. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : зб. наук. праць / ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. Г. РОМАНОВСЬКИЙ. Харків : НТУ «ХП», 2015. Вип. 43 (47). С. 272–281.
5. Соколовська С. М. Сутнісна характеристика понять «саморозвиток» та «професійний саморозвиток» особистості. *Професійний саморозвиток майбутнього фахівця* : монографія / за ред. В. А. КОВАЛЬЧУК. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 20–38.
6. Шустова Н. Ю. Формування основ професійного саморозвитку вчителя як педагогічна проблема. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень* : зб. наук. праць. / редкол.: Р.С. Гуревич (голова) та ін. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. Вип. 6 (9). С. 279–282.
7. Шустова Н. Ю. Формування здатності майбутнього вчителя до ефективної професійної діяльності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. праць. Київ – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. Вип. 47. С. 305–308.